

Toen was geloof niet meer gewoon

Kerk in de stad in de 21^e eeuw

Toen was geloof niet meer gewoon

Rob van Essen

*De zekerheid van het geloof
is steeds opnieuw overwonnen onzekerheid.
Wie dat niet durft toegeven.
gelooft zeker niet.*

*Voor mijn kinderen,
die er vaak aan moesten geloven,
en al die bijzondere vrouwen
en vriendinnen – Above and Below -
die mij stukje bij beetje leuker maakten.*

Colofon

© Teksten en foto's: Rob van Essen
Omslag Kunstproject 'Stad van vrede': Folly Hemrica
Vormgeving omslag: Renata Stijl

ISBN: 9789078477464
NUR: 707

Uitgave Stichting Docete, Houten
W: www.docete.nl E: info@docete.nl T: 0302936807
Onze uitgaven zijn te koop via de boekhandel
en de internetboekhandel www.kerkboek.nl (ook voor België).
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag, zonder voorafgaande
schriftelijke toestemming van de uitgever, worden verveelvoudigd, opgeslagen in een
geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enigerlei vorm of op
enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige
andere manier.

1. *PIJN IN JE ZIEL*

Geluk is geen bezit

‘De mensen sterven en ze zijn niet gelukkig’. Het is een zin uit een toneelstuk van Albert Camus die in mijn jonge jaren op een Amsterdamse muur gekalkt stond. Eigenlijk een ergerlijk woord in de stad die zo zwaar onder de oorlog geleden had. Niet gelukkig? Diepe indruk maakten op mij de verhalen van mijn moeder over de bezetting. Over haar broer die in de illegaliteit zat, wapens in de kelder verborg en de angst van haar ouders voor ontdekking. Hoe zijn verzetsgroep werd verraden en haar broer op ‘dolle dinsdag’ gefusilleerd werd in kamp Vught. En natuurlijk over de bevrijding en de Canadezen op de Dam. Daarom noemde ze mij Robert, want dat was de naam van onze bevrijders!

Hoe is het dan toch mogelijk dat mensen niet elke dag zingend van geluk wakker worden omdat honger en terreur verdwenen zijn? Mag je niet van geluk spreken als je in vrije verkiezingen mee mag beslissen over de inrichting van de samenleving? Juist omdat we sterven zouden we het leven en de vrijheid moeten omhelzen! Maar in de krant lezen we over de boze, witte mannen en blijkt Twitter een put van agressie en onverdraagzaamheid te zijn. Wie een psycholoog wil consulteren moet erop rekenen dat dat drie tot zes maanden wachten betekent. In de brievenbus krijg ik reclame van exotische liederen die succes op het werk en de liefde beloven. En dan zijn er de velen die geluk beloven als je hun therapie of filosofie omhelst. Het meest recente ongemak is het ‘voltooide leven’ en de wens dat anderen (de politiek, de dokter) jou een gelukkig einde bezorgen. Ook de kerk beweegt zich op de ‘markt van welzijn en geluk’ hoor je regelmatig. Lang geleden zong ik op Bijbelclub: ‘Zoek je naar waar geluk, stralend geluk, laat Jezus dan toe in je hart’. Het is goed bedoeld, maar valt wat mij betreft inmiddels onder de misleidende reclame. O ja, in de Bergrede worden mensen ‘gelukkig’ gesproken. Maar of dat het geluk is waarop gewacht wordt? Wie nederig zijn en treuren, wie hongeren en dorsten naar gerechtigheid, wie barmhartig zijn en zuiver van hart en wie vervolgd worden, die wordt geluk toegezegd

door Jezus. Kennelijk ligt geluk niet voor het oprapen. Het is niet iets om te 'bezitten', maar verwerkelijk zich gaandeweg. Het komt in fragmenten. Komt in de weg van delen en zoeken, van de minste willen zijn en je niet verbazen over felle tegenstand. Zeker, er zijn bergervaringen van geluk. Mensen noemen hun trouwdag of het pasgeboren kind dat ze in de armen hielden. Maar ook dat zijn fragmenten en kenmerkend daarvoor is ook dat je het sámen beleeft. Wie geluk najaagt zonder of ten koste van de ander, blijft met lege handen achter. Op de markt van welzijn en geluk heeft het geloof in Jezus momenteel lage papieren. Maar de kerk is wel de plek waar we elkaars fragmenten van geluk tot een quilt samenvoegen. Een lappendeken van weerstand en overgave, dromen en engagement. Ergens moet het beginnen. Gelukkig sterven kan altijd nog.

Balanceren tussen verleden en toekomst

Het Haagse 'Alleencafé' (voor mensen die rouwen) in het Laakkwartier, heeft mij gevraagd iets over 'het lege huis' te vertellen. Daarvoor haak ik aan bij woorden uit het lied 'Avond' van Boudewijn de Groot: 'de dingen in de kamer zouden levenloze dingen zijn zonder jou'. Het is alweer bijna tien jaar geleden dat we in Scheveningen een concert van Boudewijn bijwoonden. Toen we verkering (dat bestond nog in 1966) hadden, draaiden we 'Meisje van zestien' op Betsie haar zolderkamer. Zo vergezelde Boudewijn ons van de eerste kus tot dat laatste concert in 2005. Samen fietsten we naar huis terug.

Twee maanden later was ik 'mijn huis kwijt': het was een ruimte gevuld met levenloze dingen. Een jas aan de kapstok, schoenen in de badkamer, suizende stilte in haar werkkamer.

Na tien jaar moet je daar toch wel overheen zijn, denkt menigeen. Tja, alsof zo'n verlies om een soort boksprong vraagt. Pastor Marinus van

den Berg vergelijkt rouw met een doolhof. Je denkt een heel eind opgeschoten te zijn en dan loop je ineens weer vast en moet je terug. 'Maar jij hebt gelukkig je geloof', zeiden mensen soms tegen mij in die eerste periode. Maar ik 'had' maandenlang geen geloof. Er was

gelukkig veel geloof om mij heen. In de kerk verdronken de liederen in mijn tranen, maar de gemeente hield de lofzang – en mij – gaande. En bij haar uitvaart vierden we de Maaltijd en de vertrouwde woorden van de liturgie, die mij al een leven vergezellen, hielden mij overeind. En bijna iedereen, gelovig en anders-gelovig, vaag religieus of Pinkster, de collega's van Betsie uit het Hospice, de vriendinnen van de Quilt Bee, liep te midden van de zingende gemeente naar voren en deelde in het tranenbrood en dronk uit de beker van de vreugde. Waar ik vroeger zei: 'Wie gelooft of zich verbonden weet met Christus', nodig ik sindsdien zonder voorbehoud. De maaltijd, een voorproefje van de tafel die de Heer zal aanrichten voor de vólkere. 'Maakt u er maar een rotzootje van, dominee', zei een uitvaartleider toen ik buiten het protocol ging. Een jongen, onderweg naar het geloof, vierde eens de Maaltijd mee. 'Als je blij van binnen wordt, is dat de heilige Geest?' vroeg hij. En hoe weinig ik soms met 'ervaring' heb, kon ik niet anders dan 'Jazeker!' zeggen. 'De Here kent de zijnen', zei mijn oude wijkpredikant in de zestiger jaren. Ik vond dat toen 'Hervormd' en niet erg evangelisch. Een burn-out en een huwelijks-crisis verder begon mij te dagen wat uitverkiezing is. Van die momenten dat mijn telefoon ging en haar stem zei: 'Kom je in de tuin zitten, de thee staat klaar'. Of wanneer ik haar in de kerk zag zingen en onze blikken elkaar kruisten. Terwijl ik dit schrijf zie ik het in mijn achteruitkijkspiegel. Inmiddels meen ik het lastigste deel van het doolhof gehad te hebben. Ik merk dat daaraan, dat 'levenloze dingen' van toen, mij nu ontroeren en mooie herinneringen oproepen. En als ik zing balanceer ik op de evenwichtslat tussen verleden en toekomst. Licht dat mij aanstoot!

Liefde die onze eindigheid overkoepelt

'Zeg niet 'de tijd gaat voorbij', gij gaat voorbij', de kerkvader Augustinus
Dat 'voorbij gaan' komt heel dicht bij als vrienden of familie je ontvallen. Deze zomer (2015) sta ik er met mijn kinderen bij stil dat het alweer tien jaar geleden is dat hun moeder, mijn eerste liefde, ons ontviel. Een vreemde gewaarwording vind ik ook hoezeer, met het overlijden van mensen als James Last en Christopher Lee (Dracula) de wereld waarin je volwassen werd, voorgoed 'voorbij' blijkt te zijn. Anderzijds worden mensen tegen wie je opkeek, omdat ze tien,

twintig jaar ouder waren dan jij, 'tijdgenoten op ooghoogte'. Samen deel je gebeurtenissen en herinneringen die je maakten tot wie je bent. Voorbijgangers zijn we allemaal. Maar het boeiende van de christelijke gemeente is dat zij een gemeenschap is van levenden en die ons voorgingen. We zijn 'Familia Dei' en zingen wekelijks mee met mensen als Luther, Bonhoeffer of Willem Barnard. De Kerk is per definitie grensoverschrijdend: zonder hun lied en getuigenis zou geloven voor mij ondenkbaar zijn. En uiteindelijk is er natuurlijk de Naam waar niemand aan kan tippen: Jezus Christus. Gisteren, heden en in de toekomst is Hij dezelfde: betrouwbaar, beeld van de onzichtbare God, ons aller Broeder. In het gaande houden van de lofzang belijden we de Naam, zingen we tegen de bierkaai van de vanzelfsprekendheden en onze traagheid in. Dat alles gaat vooraf aan beleidsplannen, het werven van vrijwilligers en diaconale inspanning. Als nieuwkomer in den Haag vond ik het boeiend in mijn pastorale contacten de verhalen van 'onderop' te horen. De kleine kerkgeschiedenis van Den Haag, over kanseltijgers, gesloten kerken, wonen 'op het zand' of 'op het veen' en de gedaanteverandering die de binnenstad onderging. En die gedaanteverandering van kerk en samenleving gaat nog steeds door! De kerk wordt kleiner, het beroep dat er diaconaal en pastoraal op haar gedaan wordt groeit. En op allerlei plekken in de stad groeien stekjes van een eigentijdse wijze van present zijn. Veelal heeft die de gestalte van concrete hulp, zoals de voedselbank, vluchtkerk, schuldhulp-maatje. Naast de gestructureerde dienst in pastoraat en diaconie, is er in de gemeente het 'gewone' omzien naar elkaar. Een bloemetje voor een zieke, even aanwippen voor een praatje, op iemands kinderen passen, samen aanschuiven aan een open maaltijd. Ooit zei ik in een interview dat ik al gelukkig was als de gemeente onderdak mag bieden aan vogels van velerlei pluimage. Uit mijn evangelische vriendenkring kreeg ik de reactie dat dit toch wat laag was ingezet: het gaat toch om meer dan humaniteit?! Mijn reactie daarop was - en is - dat de ware humaniteit ons in Jezus is geopenbaard. Als mensen door laagdrempelige ontmoetingsplekken mogen ontdekken dat God in hen gelooft, is dat voor mij een wonder van de eerste orde! Zeker, wij gaan voorbij, maar we zijn niet waardeloos. Geloof ze niet, die zeggen dat kerk en geloof hun tijd gehad hebben. In lofzang en dienst zal steeds weer nieuwe hoop geboren worden. God spant de eeuwige koepel van zijn liefde over onze eindigheid en brengt alle mensen thuis.

Kunstenaars geven het voorbeeld

Christus lijdt in en met de mens

Achtergrond: De hele maand maart is het 40-dagen tijd, vastentijd: de zes weken voor Pasen. Vroeger noemden protestanten deze periode 'lijdenstijd'. Wordt deze term weer actueel?

De naoorlogse babyboom generatie heeft grijze haren. De gelovigen van de 'maakbare samenleving', komen zichzelf tegen. De Muur is gevallen, maar overal op de wereld worden ze weer gebouwd. De welvaart steeg en parallel daaraan het aantal voedselbanken. We zijn langer gezond, maar ook langer dementerend. En hoeveel uur we ook aan fitness doen, ons lijf slijt. De huidige aandacht voor het lijden heeft niet alleen te maken met vermoeide jarenzestighelden, maar ook met de beelden waarmee we dagelijks gebombardeerd worden. Puinhopen in Syrië, vluchteling in rubberboten, smeltende ijskappen. Damiaan Denys, hoogleraar psychiatrie in Amsterdam zegt in een interview: 'Ik wil gelukkig zijn is een onmogelijk verlangen. Lijden is een belangrijk onderdeel van het leven. Ik wil mensen wel leren daarmee om te gaan'.

Vlucht voor het lijden?

Als het over lijden gaat en de vormgeving daarvan, heeft de kerk heel oude papieren. De '40-dagentijd' - vroeger 'lijdenstijd' - was een belangrijke opmaat naar Pasen. In Schriftlezing en verkondiging werden de laatste dagen van Jezus gevolgd, van arrestatie tot zijn kruislijden. Het ging er in deze tijd om te bedenken hoezeer Jezus voor ons geleden heeft. In de kerken van het Westen is het crucifix, Jezus hangend aan de paal der schande, dan ook het centrale geloofssymbool. Dit in tegenstelling tot de kerken van het Oosten, waar de Opgestane in de koepel aan Gods rechterhand troont. Belangrijk in de katholieke spiritualiteit was ook het vereren van de martelaren, die meestal afgebeeld worden met hun folterwerktuig. Hun voorbeeld en voorspraak moet de gelovige bemoedigen op zijn/haar lijdensweg. Na de oorlog is, onder invloed van de Liturgische beweging - de Haagse Kloosterkerk ging daarin voorop! - weer aandacht gekomen voor de klassieke lezingen in de tijd vóór Pasen. Daarin gaat het om de navolging op de weg die Jezus gaat. 'Een mens

te zijn op aarde... en net als Jezus worden die 't ons heeft voorgedaan' (liedboek2013, 538). Liturgie en lied als spiegel van het na-oorlogse optimisme. Maar leren omgaan met lijden, leren we dat nog? Of is de discussie over voltooid leven een vlucht voor het lijden?

Japan

Het is opmerkelijk dat na de 2^e Wereldoorlog in West Europa de theologie alle nadruk legde op het Rijk van God, een nieuwe samenleving. Theologie van de hoop! In Japan, waar men de schok van de nederlaag en de vernedering van de goddelijke keizer moest verwerken, dreunde de apocalyptische verwoesting van Hiroshima en Nagasaki door. De theoloog K. Kitamori schreef in 1946 een *'Theologie van de pijn van God'*, waarin de menselijke pijn symbool is van de verbondenheid tussen God en mens. Er is pijn in God! Hij is niet aan onze werkelijkheid onttrokken, maar de pijn behoort tot het wezen van God. In de jaren zestig kwam er in Europa belangstelling voor de tijdens de oorlog vermoorde Dietrich Bonhoeffer. Zijn theologie ontstond in verzet tegen het nazisme en in brieven vanuit de gevangenis. God is geen hemelse probleemoplosser, maar in Christus zien wij dat Hij in en met de mens lijdt. De nieuwe belangstelling voor Bonhoeffer hing samen met de ontwikkelingen in de wereld. Angst voor een kernoorlog, dictaturen in Latijns Amerika, secularisatie waardoor klassieke antwoorden niet meer voldeden. Het is dan ook pas in 1966 dat het boek van Kitamori in het Engels wordt gepubliceerd.

In onze tijd zijn het niet de theologen die het lijden op de kaart zetten, maar filmers, schrijvers en zangers. Ik noem de indrukwekkende film *'Des hommes en des dieux'*, over de monniken die door Algerijnse extremisten vermoord werden. Of de dichter Christian Wiman, wiens boek *'Mijn heldere afgrond'* zoveel heeft losgemaakt. Hugo Borst schrijft over zijn moeder in het verpleeghuis en weet zelfs politici te raken. Recent ging de documentaire van Erik Lieshout – *To Stay Alive* – in première waarin tekst van Michel Houellebecq met muziek van Iggy Pop wordt gebruikt. Het gaat Lieshout erom dat we onszelf leren kennen en vorm geven aan ons lijden. In dit alles blijkt wel dat, in liturgie en verkondiging, het lijden geen afgesloten hoofdstuk mag zijn. In het Paasverhaal van de evangelist Johannes toont de verrezen Heer zijn wonden aan de ongelovige Thomas. Omdat de Eeuwige onze pijn voelt, kan Hij ons verlossen, schreef Bonhoeffer al.

Denk niet zwart-wit

Met mijn wortels in de evangelische beweging, viel ik al vroeg op een cruciaal punt uit de toon. Waar anderen dag en uur - en plaats! - van hun bekering konden melden, gaapte bij mij altijd een kloof van onwetendheid. O ja, 'het' moet ergens op de bijbelclub gebeurd zijn, onder het gehoor van één van de evangelistes die de Amsterdamse schoffies over Jezus vertelden. Zover ik mij echter kan herinneren was Jezus voor mij een icoon van God en kon ik niet anders dan deze God met kinderlijk geloof aanhangen.

Toen ik wat ouder werd vroeg ik mij wel eens bezorgd af of ik werkelijk wel een 'kind van God' was, want ongehoorzaamheid en 'slechte' gedachten bezoedelden ook mijn ziel. Als een Bijbelverhaal dan werd afgesloten met de ernstige oproep om 'de Here Jezus aan te nemen', gaf ik Hem vol overtuiging mijn hart. En zo waren, met het toenemen der jaren, mijn 'bekerings' niet meer te tellen. Nóg een reden om mij met de theoloog Stanley Hauerwas - voorjaar 2016 op bezoek in Nederland - verwant te voelen die in een interview zei 'ik gaf mijn leven 24 keer aan God maar er gebeurde niets'. In mijn geval werd ik uit deze kramp verlost toen iemand mij duidelijk maakte dat onze zekerheid daarin rust dat *God* voor ons gekozen heeft. In mijn omgeving bleek daar trouwens niet iedereen zo over te denken, want ik ontmoette ook lieden die mij bezwoeren dat je alleen 'behouden' was als je Jezus volgde 'in het watergraf'. Wie aan die opdracht ongehoorzaam was, zo leerde een invloedrijk prediker, die 'mocht in de eeuwigheid alleen maar krabbelen aan de muren van het nieuwe Jeruzalem'.

Kortom, voor iemand van buitenkerkelijke komaf is het tobben geblazen als het erom gaat in het doolhof van kerken en overtuigingen jezelf een plekje te verwerven. Wat was ik jaloers op de apostel Paulus, die een stem uit de hemel hoorde! Toen ik op 17-jarige leeftijd voor een radicaal pacifistische en socialistische partij koos, meende ik dat de Bergrede van Jezus om deze keuze vroeg. Maar anderen, die ook van Jezus hielden, lieten mij vallen als een baksteen. Dat iemand de dag van zijn bekering niet weet is al betreurenswaardig, maar als je dan ook nog eens 'links' uit de pas gaat lopen is het bewijs geleverd dat je niet bent 'wedergeboren'. Trouwens, ook binnen 'links' bleek ik, met een kritische visie op de mensenrechtenschendingen in

socialistische heilsstaten, volgens die ware 'gelovigen' toch een buitenstaander. Tegen de kernwapens opkomen én van Jezus houden werd zowel in PSP als IKV gewantrouwd.

Toch doe ik het er nog steeds maar mee: van Jezus houden en verder wat links en rechts uit de pas lopen. Ik ben vóór het leven, maar niet in alle gevallen tegen abortus of euthanasie. Soms meen ik een Stem in het gebeuren op te vangen, maar er gaan ook tijden voorbij dat ik het doen moet met het dagelijks manna van liturgie en Schrift. Wie denkt dat het leven er makkelijker op wordt, moet dus maar bij Jezus uit de buurt blijven. Bekeerd zijn is niet altijd een pretje.

Een machteloos gebaar?

Het is december 2018 als ik dit schrijf. In 'Buurt en kerkhuis Bethel' wordt gebeden en gezongen, we lezen uit de Bijbel en vreemdelingen worden geherbergd. Eigenlijk niets bijzonders, want dat gebeurt zondag aan zondag in alle

kerken. Alhoewel... vreemdelingen roepen ook onder kerkmensen tegengestelde reacties op. Het is de aanwezigheid van de vreemdelingen en het feit dat ze niet van ophouden weten in Bethel, waardoor de Haagse kerken ineens landelijk nieuws zijn. Uiteraard hoop ik voor de familie Hayarpi dat mijn 'In druk' achterhaald is als u dit leest. De gemiddelde Nederlander wordt al onrustig als een kerkdienst een kwartier uitloopt. Zij wachten als ik dit schrijf al 350 uur op een verlossend 'amen'. Niet alleen zij wachten, al die kinderen die hier geaard en geïntegreerd zijn, maar voor wie geen plaats is in onze herberg. Het zingen, bidden en roepen om recht in 'Bethel' bepaalde mij bij de gelijkenis die Jezus vertelde over een weduwe die zich het zwijgen niet liet opleggen. Omdat niemand voor haar opkomt, zoekt ze haar toevlucht bij een rechter. Maar die vindt haar lastig en negeert haar schreeuw om hulp. De man belichaamt voor mij de politici die bang zijn 'soft' over te komen of 'een verkeerd signaal' uit te zenden. Kinderrechten gelden ineens niet meer zodra ze in de

categorie 'illegaal' zijn ondergebracht. Maar 'illegaal' zijn of 'uitgeprocedeerd' is niemand van nature. Dat is het gevolg van door ons bedachte regels. En onverlet blijft dat hij of zij 'een mens is als u', zoals in de heilige boeken staat. En in die boeken klinkt van Abel tot Jezus het roepen van machteloze mensen. 'Een lastig mens', vindt de rechter in Jezus' gelijkens. Zoals ook die asielzoekers die een beroep op het recht doen om niet naar een onleefbare situatie teruggestuurd te worden. En tot drie maal toe heeft de rechter de familie Hayarpi in het gelijk gesteld. En het was de overheid die alles op alles heeft gezet hun recht ongedaan te maken. In 'Bethel' krijgen ze nu ruimte om te wachten en te hopen en wordt de roep om kinderrechten in liederen en gebeden omgezet.

Natuurlijk heeft de kerk geen macht om de politiek haar wil op te leggen en ze moet dat ook niet (meer) willen. Ze is als de 'weduwe' in deze wereld, die er niet in berust dat haar rechtvaardige klacht niet gehoord wordt. Een gemeente die de komst van het Rijk verwacht, blijft roepen en betuigen dat er gedaan moet worden wat gedaan moet worden! Anders verspeelt ze haar eerstgeboorterecht. 'Blijven bidden!', zegt Jezus tegen zijn discipelen. 'Kijk naar die weduwe'. In de kerkgeschiedenis heeft dat deels z'n vervolg gekregen in ochtend-, middag- en avondgebeden. In metten, lauden en vespers in de kloosters. In het gebed op de zondagmorgen en in bidstonden. Want waar het gebed, het roepen, het opnemen voor de ander, stil valt, daar stelt Jezus de vraag of er nog wel 'geloof' is. Politiek gesproken is de eindeloze dienst in Bethel een machteloos gebaar. Maar bedenk wel dat we met Kerst vieren dat de toekomst oplicht in een God die zich machteloos doet kennen. *(foto: Madonna della Nostrum, Hansa Versteeg)*

Bang en boos

Ruim driehonderd jaar na de publicatie van de 'Statenvertaling', zag in 1951 dan eindelijk een 'nieuwe vertaling' het licht. Er was, grotendeels, vóór de oorlog (40-45) aan gewerkt door geleerden op leeftijd. Toch had de Bijbel aan verstaanbaarheid gewonnen, ook al bleef het oude taal in een nieuwe tijd. Toen ik jeugdwerk deed in de jaren zeventig, merkte ik dat de vertaling 1951 voor jongeren bepaald niet 'nieuw' klonk. De verschijning van 'Groot Nieuws' in die periode was een gebeurtenis. Een oecumenische vertaling (voor het eerst!), die soms zelfs bij de supermarkt te koop lag. Ik gebruikte deze vertaling op catechisatie. Een vroom en hip meisje haakte na enkele weken af. Ze las liever in de Statenvertaling of de King James (1611), want in 'Groot Nieuws' miste ze het 'geheim'. Taal is niet neutraal, maar roept in de hoorder iets op (of niet). Ik denk dat zulke gevoelens, naast behoudzucht, ook meespelen in kringen waar men de Statenvertaling handhaafde. Boeiend is wel dat nu in bevindelijk gereformeerde kring de 'Herziene Statenvertaling' (2010) oprukt. Qua keuzes die gemaakt zijn komt hij heel dicht in de buurt van de decennia lang verguisde vertaling 1951. Ook in reformatorische kring moet men 'er mee dealen' dat de wereld verandert. In Nederland zijn we enkele vertalingen verder. In 1975 de Willibrord vertaling (RK), prachtig van taal, die ik vaak aan bruidsparen aanbeval. De Nieuwe Bijbel Vertaling (2004) is in de meeste protestante kerken nu de kanselbijbel. Ongeveer tegelijk verscheen de eigenzinnige Naardense Bijbel, die poogt de kleur en keuzes van Hebreeuws en Grieks weer te geven. Ondanks de soms weerbarstige taal, een Bijbel die bij niet (meer) gelovigen interesse wekte. De kerken marginaliseren, de Bijbel rukt op. Nico ter Linden publiceerde 'Het verhaal gaat', een kinderbijbel voor volwassenen. Guus Kuijer vertelt de Bijbelverhalen prachtig na, maar reduceert God tot een hersenspinsel. In 2015 verscheen het 'Bloedboek' van Dimitri Verhulst, waarin de Eeuwige bij het grof vuil belandt. Als gelovig, katholiek jongetje was hem nooit verteld wat voor vreselijks er allemaal in de Bijbel stond. 'In de zondagse mis lezen ze alleen de mooie stukjes'. Zelf buitenkerkelijk van huis uit, kan ik mij zijn schrik wel voorstellen. Er staat van alles in

de Schriften waarvan je koud om het hart wordt. Mijn lief en ik lazen dit jaar in Leviticus 26. Gruwelijke ziektes, honger en ballingschap wordt Israël aangezegd, indien men de geboden niet onderhoudt. 'Zevenvoudig' zal ik slaan/tuchtigen, lezen we. Een tirade eindigend met 'Ik walg van u!' Het is om bang van te worden. Het Bijbelgenootschap zegt dat de 'Bijbel in Gewone Taal' er nu is 'opdat iedereen de Bijbel kan lezen en begrijpen'. Maar in de BGT is het 'zevenvoudig' vervangen door 'verschrikkelijk, nog strenger, nog veel strenger, nog veel strenger'. Hier raast een leerkracht die geen orde kan houden en krijgt Dimitri Verhulst nog meer gelijk. Dat het om een liturgische tekst gaat, waarin Israël zichzelf onder kritiek stelt, wordt hier geen spat begrijpelijker door. Als het geheim uit de taal verdwijnt blijven we bang en boos achter.

Twijfel en onzekerheid

(ook jaloers op evangelische blijmoedigheid?)

Eerlijk gezegd begrijp ik wel waarom mensen de/hun kerk de rug toekeren. Ik denk daarbij niet direct aan misbruik schandalen die steeds in het nieuws zijn. Er zijn heel wat 'onschuldiger' factoren, die de afgelopen decennia leegloop en desinteresse hebben bevorderd. De koster van mijn eerste gemeente vertelde dat hij met zo'n 30 mensen geloofsbelijdenis aflegde (moet rond 1950 geweest zijn) op Palmzondag. Twee-derde daarvan liep daarna de kerk voorbij. De catechisatie, de preken, de vreugdeloze diensten, het had hen niet geraakt. Ik denk ook aan die RK vrouw die mij op straat aansprak: 'We moesten van alles geloven en nu geloven de priesters zelf niet meer'. Mensen die afweken van het gemiddelde hadden het moeilijk in de kerk, vergeef mij het rare rijtje: 'gescheiden -, artistieke -, homoseksuele-, dienstweigerende mensen. En hoeveel ruimte was er nu echt voor de inbreng van jongeren en vrouwen? Of moet ik zeggen: Hoeveel ruimte was er voor de Geest, die af en toe het vertrouwde omver waait? Wat een weerstand toen ik op een jeugdzondag de dienst een half uur later wilde beginnen! 'Waarom moeten wij ons altijd aan hen aanpassen?', was de reactie. 'Altijd?' Eén zondag! Het is maar een voorbeeld van de stroperigheid, het eindeloos gepalaver of een Taizé – of Opwekkingslied gezongen mag worden. Of de principiële organist die weigerde 'Ere zij God' te spelen met Kerst. En dan was er de periode dat je vóór of tégen het IKV moest zijn. Het is in die verwarrende, na-oorlogse periode dat het evangelisch geloof overwaait uit de Verenigde Staten. Rally's van Billy Graham in een voetbalstadion, bij Youth for Christ blijmoedig zingen bij de gitaar, samen Bijbelstudie doen in plaats van Catechismus-zondagen uit je hoofd leren. Naast de klassieke Pinkstergemeenten, sinds begin 20^e eeuw in Nederland, bloeide er van alles op. 'Johan Maasbach Wereld Zending', 'Stromen van kracht', 'Kracht van omhoog', 'Bereagemeenten', DoorBrekers, C3 Church, en evenzovele afsplitsingen rond voorgangers en nieuwe dogma's. Predikanten en gelovigen die iets van deze nieuwe Geestdrift binnen hun eigen kerken een plek wilden geven, vormden de oecumenisch georiënteerde Charismatische Werkgemeenschap, met jaarlijkse conventies waar duizenden in de loop der jaren geloofsvernieuwing ervoeren. Later

ontstond het Evangelisch Werkverband in de Protestantse Kerk, dat momenteel aan de weg timmert met 'There is more!' Ik heb er nooit een geheim van gemaakt dat ik het geloof te danken heb aan een 'zendeling' uit Amerika die rond 1950 in Amsterdam neerstreek. Zingen en bijbelstudie in een gezellige 'huiskamer', evangeliseren in het Vondelpark, trefballen, honkbal tijdens zomerkamp. Je maakte er vriendjes, beleefde samen wat. Op de zondagsschool van een vriendinnetje was het mij te veel 'school' en haakte ik snel af. Hoe warmbloedig en missionair ook, toch hebben deze bewegingen en nieuwe kerken niet kunnen verhinderen dat in de samenleving de christelijke presentie verschrompelt. Veel aanwas bij evangelische groepen bestaat uit teleurgestelde of zoekende traditionele gelovigen. En de voordeur mag er breed open staan, de achterdeur ook. Mensen raken gefrustreerd omdat ze niet aan ongeschreven regels voldoen. De homo die niet 'geneest' of de mens bij wie de depressie niet wijkt voor gebed, voelt zich buitengesloten. Twijfel aan de woorden van de voorganger kan zomaar gezien worden als twijfelen aan Gods woord. Het is heerlijk te zweven als een arend, maar hoe verder als een ongeneeslijke ziekte toeslaat? Is er bij al het gloria echt ruimte voor een 'Kyrië' uit de diepte? Ik begon met de constatering dat er in veel kerken weinig ruimte was voor 'afwijkende' mensen en geluiden. Helaas zie ik – ondanks de deuren die breed open staan – hetzelfde bij nieuwe evangelische kerken. Er zijn veel jonge, succesvolle mensen en – ook al zijn er geen Dordtse Leerregels – het bezongen geloof geeft weinig ruimte aan zoekers en wie weinig geloof kunnen opbrengen. Zowel in de traditionele kerken als in evangelische kring moeten we het wagen met de 'onzekere zekerheid' die geloof nu eenmaal is. Twijfel genees je niet door je kerk te verlaten en ook niet door die al zingende te overstemmen. God geneest niet van twijfel en onzekerheid - zo voorkomt Hij dat geloof tot dodelijk gelijk verwordt. Huub Oosterhuis raakte voor mij de kern waarom het gaat: 'Zien – soms even'.

Over een dorstige God

'Happy clappy christenen', zei mijn lieve Anglicaanse vriend in Kent (Engeland) over de Pinkstergemeente in het naburige dorp. Veel lawaai en beweging, weinig diepgang, dat is het beeld dat ook bij keurige Nederlandse protestanten overheerst. Maar de Pinkstergemeenten wereldwijd zijn vaak talrijker (250 miljoen leden) dan de historische kerken. Ook wordt er op allerlei plaatsen serieus aan theologie gedaan, onder meer aan onze 'eigen' Vrije Universiteit. Zo'n theologisch boek van 'over de grens' is 'Vol van de Geest' van Peter Haldorff. Zijn grootouders waren al betrokken bij de Pinksterweging in Zweden, waaraan de naam van Lewi Pethrus verbonden is. De schrijver Per Olov Enquist schreef zijn prachtige roman, 'De reis van de voorganger', over Pethrus.

Maar terug naar het hartveroverende boek van Haldorff. De RK Bisschop Anders Arborelius, dit jaar als eerste Zweed tot kardinaal verheven, noemt Haldorff 'een van de grote geestelijke bruggenbouwers van onze tijd'. 'Vol van de Geest' is een verrassend boek, vol van uitspraken waar je steeds streepjes bij zou willen zetten. Het is 'orthodox' in de zin dat het geschreven is vanuit het geloof in de 'Drie-eenheid'. Haldorff wil ons echter niet tot hersenkrakerige gymnastiek dwingen ('God is onvoorstelbaar'), maar nodigt ons binnen in een 'hemelse dans'. Dat beeld ontleent hij aan de kerkvader Gregorius van Nazianze (4^e eeuw). Hij vertelt namelijk dat hij midden jaren tachtig een boekje met spreuken van Egyptische 'woestijnvaders' in handen kreeg, dat zijn theologie en werk een beslissende wending gaf. Dankbaar voor wat hij in de Pinkstergemeente ontvangen had, was hij ook ongerust over fanatisme en zichzelf overschreeuwende onzekerheid onder gelovigen. Een gelovige is nooit gearriveerd! 'Christelijk leven is als een onophoudelijk in wording zijn.' 'Door de liefde worden wij meer mens' – en dat houdt nooit op, want de liefde vernieuwt ons van dag tot dag. Het gaat Haldorff om het geléefde geloof: 'De wereld wacht vurig op theologen en predikanten die zo over God spreken dat wij verliefd worden.'

Eigenlijk is het hele boek een vreugdevol aftasten van de Schrift, om zo bij de bron van het geloof te komen. Evenals bij de door hem bewonderde kerkvaders is zijn uitleg van sommige verhalen wel eens wat gezocht. Zo wordt het verhaal van Noachs duif uitgelegd als een

beschrijving hoe de Geest in de geschiedenis werkt. Maar liever de Schrift met verbeeldingskracht gelezen, dan als een collectie bewijsteksten voor het ware geloof. Hij wijst erop dat veel 'leiders' in de Kerk uit de kloosters geroepen werden en niet allereerst van de universiteit. Over de schepping van de mens, waar het nodige over getwist is, schrijft hij: 'De mens krijgt het leven, niet door Gods woord maar door Gods kus.' (Hij blaast hem de levensadem in.)

Het boek gaat over de Geest van God, maar is tegelijk heel aards. 'Christelijk geloof kan alleen verstaan worden als het belichaamd wordt': zo kan hij dan ook schrijven over ziekenzalving en de 'gave van tranen'. Die tranen staan voor een 'theologie van onvolmaaktheid'. Van daaruit is er een sterke betrokkenheid bij de mensheid. Voor mij als lezer loopt het charismatische hier over in het diaconaat. Ten slotte nog een mooie doordenker: Wij dorsten misschien naar God, maar God dorst naar ons. En dat vond de schrijver dan weer in de 'Merkstenen' van Dag Hammarskjöld. Houd een potloodje bij de hand!

Geen geloof zonder verwondering

Wie niet onder een steen leeft weet ook zonder het Centraal Bureau voor de Statistiek dat de traditionele godsdienstigheid op de terugtocht is. December 2020 publiceerden zij dat nog geen tien procent van de bevolking wekelijks een (gebeds)dienst bezoekt. Wat niet wil zeggen dat Nederlanders nu nergens meer in geloven. Bij de laatste verkiezingen richtte Geert Wilders zijn pijlen op de Islam en de Koran. Die vijf procent van onze bevolking is kennelijk een blokkade om naar het 'gezellige Nederland' van de jaren vijftig terug te keren. En de progressieve elite vond het maar moeilijk te accepteren dat in de 'Bible belt' de zondagse eredienst in de coronatijd niet simpelweg werd stil gelegd. De kerkgang kalft af, maar er is nog veel geloof ook buiten de Veluwe. Het is jammer dat het CBS betrokkenheid meet aan kerkgang of religieuze bijeenkomsten. Ik ken heel wat mensen die hun geloof beleven als vrijwilliger bij een voedselbank of in een Hospice. En in mijn gesprekken met daklozen kom ik weinig kerkgang, maar veel geloof tegen. Soms denk ik dan: wie is hier nu eigenlijk 'dakloos'? Voorts is er de groep van 'nieuwe spirituelen', met belangstelling voor exotische vormen van spiritualiteit (channeling, rebirthing, aura lezen,

enz.). Met wie in Jezus geloven delen zij het verlangen naar een geheeld bestaan.

Ongeloof kan winst zijn

Mijn probleem met veel spirituele gymnastiek, ook als die zich op Jezus beroept, is dat de 'verwondering' er zoek is. In de Bijbelse verhalen horen we van schrik, van ontregeld worden als God nabij is. In een uitnodiging voor een 'genezingscampagne' stond dat in deze bediening 'genezingen niet ongewoon' zijn. Dat is dan géén wonder, dacht ik. Immers, waar God genezend en bevrijdend handelt, is alleen maar plaats voor verwondering! Zolang er mensen zijn zal de meerderheid eerder 'iets' dan 'niets' geloven. Dat varieert van onschuldige zaken als het bestaan van elfjes tot bizarre ideeën dat mijn huidskleur of godsdienst mij superieur zou maken aan mijn buurman. Dat de 'Verlichting' korte metten heeft gemaakt met een groot deel van dit rariteitenkabinet, verdriet mij niet. Geloof in van alles en nog wat is namelijk iets heel anders dan 'gewekt vertrouwen'. Een menselijk rariteitenkabinet van geloof en ongeloof kostte Jezus Messias het leven - een mix die slachtoffers maakt tot op vandaag. Maar op de eerste dag van de week bleek dat Hij zich niet vergeefs op God had beroepen. Een vertrouwen dat vrucht draagt in menselijkheid en verwondering - nog steeds.

2. *MORES LEREN?*

Het zoet van het zwijgen

Zeggen wat je denkt is toch iets anders dan eerlijk voor je mening uit komen. Sinds Pim Fortuyn worden die twee nogal eens door elkaar gehaald. 'Alles zeggen', dat gebeurde al op verjaarsvisites en aan de tap. Maar sinds er internet is roepen mensen in de microfoon of op sociale media wat in ze opborrelt. Probleem is trouwens dat velen die zeggen wat ze denken, vinden dat ánderen dat niet mogen. Los van de vraag of racisme of belediging wettelijk door de beugel kunnen, bevordert verbale diarree het samenleven niet. Ik heb Amerikaanse vrienden – écht aardige mensen – die onder andere ten aanzien van wapenbezit – betreuenswaardige opvattingen hebben. We hebben het daar wel eens over gehad, maar een oceaan van theologie en patriottisme scheidde ons. De verleiding is dan groot om ze af te schrijven: 'Bekrompen geesten, fundamentalisten, witte Angelsaksische Protestant (wasp)'. Maar toen mijn vrouw veertien jaar geleden stierf, gebruikten zij hun Europese trip om mij thuis te komen troosten. En zij verheugden zich met mij, en stelden hun huis open, toen ik mijn nieuwe partner voorstelde. Mensen zijn meer dan hun meningen en oprispingen. De discussie rond de Nashville verklaring vloog voor mij uit de bocht toen opstellers ervan als 'achterlijk homohatend zwarte kousenvolk' werden weggezet. Zover ik kon nagaan hielden Moslims zich verstandig op de vlakte, blij dat hen nu eens niet de maat genomen werd. Vrijheid van mening – welke dan ook – levert helaas haatmail en twitterterreur op. Vergeten is dat zo'n vijftig jaar geleden homoseksualiteit als een afwijking werd gezien. In mijn familie woonde een oom een leven lang samen met een vriend, maar daarover werd kies gezwegen. De burgemeester van Amsterdam riep dat 'liefde geen grenzen kent'. Anderen vonden het belachelijk dat je 'het' wel mag zijn, maar niet mag doen. Ik begrijp de emotie erachter, maar het is niet mijn mening. Zulke woorden kunnen pedofiel gerichte mensen immers pijnlijk in de oren klinken. Want ook de pedofiel die geen kind krenkt, wordt een paria als zijn geaardheid aan het licht komt. Tot mijn vreugde vroeg een Vrijgemaakt Gereformeerd pastoraal werker onlangs (2019) begrip voor hun

eenzame strijd. Toen ik lang geleden dienst weigerde, beschouwde ik militairen (en er waren er velen om mij heen in Ermelo) als potentiële moordenaars. Heerlijk om met mijn mening aan de goede kant te staan! Maar niet veel later leerde ik ds. Krijn Strijd kennen, pacifist en verzetsman tijdens de 2^e Wereldoorlog. Tot verbijstering van vrienden zette hij zich na de oorlog pastoraal in voor 'foute' Nederlanders die gedetineerd waren. Nu de vrede getekend was, moesten zij ook gezien worden als mensen die God een nieuwe kans wil geven. Ook binnen de kerk kon je daarover fors van mening verschillen. Laat daarom wat je denkt rijpen tot het een mening waard is. En dan nog... mijn beste vrienden hebben mij ondanks 'mijn meningen' vastgehouden en verdragen. Bij domme en al te boutse uitspraken zwegen ze liefdevol. Ze zeiden niet wat ze dachten, want ze kenden mij beter dan ik mijzelf.

Een steen door de ruit

'Ik zou wel in de trein willen stappen en een steen door zijn ruit gooien!' Een jeugdige Facebook-gebruiker die zich opmaakt naar een Project X feest te gaan, denkt u wellicht. Of een boze klant van een bank die door een 'financieel product' z'n pensioen heeft zien verdampen. Mis, het was eind jaren zeventig de echtgenote van één van onze ambtsdragers in mijn eerste gemeente. Mevrouw had haar oude dag liefst in een stil dorpje doorgebracht, maar haar echtgenoot was niet uit Mokum weg te branden. Toen ik met de vrouwen-gespreksgroep de kapel van Oudezijds 100 op de Wallen bezocht, zei ze onderweg: 'Vreselijk die halfnaakte vrouwen, ik zou mijn ogen wel dicht willen doen'. Waarop een ander zei: 'Niet doen, dan raakt u van de Wal in de sloot'. Het waren de jaren van de seksuele revolutie waarin oud senator Brongersma van de PvdA in een 'Groot Uur U' van de VARA vrolijk mocht verkondigen waarom het goed is dat kinderen seksuele relaties met volwassenen mogen hebben. En de werkgroep Pedofilie van de Nederlandse Vereniging voor Seksuele Hervorming gaf het tijdschrift 'Naar Integratie Kinderseksualiteit' uit. Namens die club waren er rond 1980 zo'n 15 werkgroepen pedofilie in verschillende steden. De populaire mediadominee Alje Klamer probeerde in IKON-zendtijd ruimte te scheppen voor homoseksuelen in de kerk, maar bepleitte ook gepassioneerd de acceptatie van pedofilie. In homoseksuele kring was men trouwens lang niet altijd

gelukkig met de vereenzelviging van homoseksualiteit en pedofilie. De seksuele bevrijders kregen zelfs binnen de politiek een meerderheid achter zich, zodat VVD minister Korthals Altes in 1984 voorstelde alle pornografie, inclusief kinderporno (!) vrij te geven. En in 1985 lag er een wetsvoorstel van zijn hand waarin seks met kinderen vanaf twaalf jaar werd toegestaan. Dat alles tijdens de periode waarin CDA en VVD verantwoordelijkheid voor de wetgeving droegen. Toen het wetsvoorstel vroegtijdig in de publiciteit kwam, bleek er onder de kiezers nauwelijks draagvlak en moest de minister zijn wetsvoorstel schielijk intrekken. Het was ook in deze periode, nadat Alje Klamer weer eens voor acceptatie van pedofielen had gepleit, dat het mijn 'van de Wal in de sloot' dame te veel werd. Ze was trouwens veel te gezagsgetrouw om werkelijk naar het Gooi af te reizen. Maar inmiddels (2012) slaan de golven van de tweede kindermisbruik hype door de media. Eerst moest de Rooms Katholieke kerk eraan geloven en nu moet de regering excuses aanbieden. En laat mij duidelijk zijn er is geen enkel excuus voor een volwassene die zijn tengels naar een kind uitsteekt. Het is dramatisch hoe weinig aandacht er voor de slachtoffers was vroeger. Toen mijn zondagsschool-onderwijzer zich aan meerdere jongetjes vergrepen had, kwam de dominee vragen of mijn moeder geen aangifte wilden doen. Dat zou de kerk schaden en men had de dader inmiddels de deur gewezen. Met die kerk wilde mijn moeder niets meer te maken hebben. Maar als er toch excuses gemaakt moeten worden, dan ook de politieke partijen en de media die met hun kritiekloze lofzang op de vrijheid de kinderen stenen voor veiligheid boden.

Buikspreken of bidden

Zelfs in fatsoenlijke politieke partijen en bij de omroep (NPO) hoor je momenteel dat we meer naar de 'onderbuik' van de samenleving moeten luisteren. Als kind probeerde ik te goochelen en te buikspreken, maar mijn 'publiek' had me altijd door. Buikspreken moet geleerd worden, dat vraagt om een zeker talent. De 'onderbuik' aan het woord laten is geen kunst. In de kroeg of de tram, op de markt, voor de camera of de microfoon, er valt altijd wel wat geborrel en gesis op te vangen. Wat er dan zo spontaan te berde wordt gebracht zou ons dichters bij 'de gewone mens' moeten brengen.

Als hulpverlener en predikant heb ik bijna altijd met 'gewone' mensen te maken. Je zou dus denken dat ik psychisch voortdurend aan onderbuik-voortbrengselen ben bloot gesteld. Toegegeven, er waren contacten waarin iemand zich wat minder diplomatiek uitdrukte. In de tachtiger jaren een Amsterdamse die haar wijk zag verkleuren en daar wat angstig van werd. 'Ze moeten ze allemaal op een boot zetten', zei ze tegen mij. Ik heb haar niet uitgenodigd dit voor de lokale omroep te herhalen en heb ook niet begripvol gehumd. Het waren de dagen van kamerlid Janmaat en de 'instroom' van Surinamers die de goedkope - slechte - woningen betrokken. Een vrijwilliger van onze kerk ging de dame bezoeken en nam haar mee naar de wekelijkse maaltijd. Haar eenzaamheid werd opgeheven en ze ontmoette er ook mensen die ze op de boot had willen zetten. Na enkele weken zei ze tegen de vrijwilliger: 'Je hoeft me niet meer op te halen. Ik durf nu wel alleen over straat'. De politiek liet het gelukkig ook niet bij luisteren naar de onderbuik. Wethouder Jan Schaeffer begon een saneringsprogramma waar de wijk behoorlijk van opknapte. 'In gelul kan je niet wonen', was zijn lijfspreuk. Het is niet de t aal van de elite, maar hij toonde daarmee wel de daadkracht die van een bestuurder gevraagd mag worden. Mensen die een verantwoordelijke positie hebben in de samenleving, of ze nu als handarbeider of academicus begonnen zijn, staan bloot aan kritiek. Het spreekwoord luidt niet voor niets: 'Hoge bomen vangen veel wind'. Maar de klus van besturen, regeren, compromissen sluiten, moet wel geklaard worden. En wie wel eens met een opgroeiende puber in debat geweest is over te laat thuis komen, geen alcohol of sigaretten, die weet hoe lastig het is met botsende visies in  en huis te wonen. In de meeste gevallen kom je er gelukkig toch wel uit, omdat je wel s amen verder moet. De kerk wordt door de apostel Paulus het 'gezin van God' genoemd en ook daar wil de nuance wel eens verloren gaan. Dan is er boosheid over besluiten die het gemeentel even raken. Zeker, er is soms ook alle reden om het met gemaakte keuzes oneens te zijn. De vraag die we echter in de kerk mogen stellen is: bidden wij voor wie verantwoordelijkheid dragen? Beseffen wij dat zij in kerk en politiek, namens ons het belangrijke en soms vuile werk moeten doen? 'Bid en werk': een oud maar nog steeds nuttig advies.

Stem en tegenstem

De 'sociale media' hebben het gedaan! Kwam jouw mening vroeger niet verder dan het kaartavondje of in een ingezonden brief, nu stromen de vind-ik-leukjes binnen zodra je je boosheid of zorg op facebook hebt gezet. En zoals vaak opgemerkt, leidt dat meestal niet tot een echt gesprek. Maar om er dan de sociale media van te beschuldigen dat daar de bron van de groeiende onverdraagzaamheid en boosheid ligt is wel kort door de bocht. Dat mensen daar van hun hart geen moordkuil maken is in ieder geval een signaal van een breed levende onvrede. Zoals ook de keus tussen zo'n 40 politieke partijen een teken is hoe moeilijk het is elkaar op belangrijke thema's te vinden.

Als iemand die om de paar jaar in het stemlokaal een vakje rood maakt, moet ik bekennen dat ik nogal eens op het laatste moment beslis. Soms stem je op iemand die je betrouwbaar lijkt, maar die niet bepaald bij 'jouw' partij behoort. Heel vaak ging mijn voorkeur uit naar links, maar rond bepaalde discussies (drugs, abortus, ontwikkelingshulp) kreeg een christelijke of liberale partij mijn stem. Dat betekent in ieder geval dat een PVV-stemmer (je bent dat maar enkele seconden!) niet kan en mag weggezet worden als racistisch, agressief of laaggeschoold. Dat is even dom en kwetsend als de uitspraak van Hillary Clinton, dat degenen die Trump steunden 'beklagenswaardige lieden' waren. Het debat moet niet gevoerd worden over het al dan niet nobele karakter van de kiezer, maar over de argumenten die tot een bepaalde politieke keuze geleid hebben. Dat mag van mij best een stevige discussie zijn, maar zonder de ander te beledigen of te demoniseren. Laten we ook vooral niet vergeten dat menige stem een *proteststem* is. Even aan de lui op het pluche (ik vermijd 'elite') laten voelen dat ze er niks van gebakken hebben. In zulke situaties zwenken PvdA- én CDA stemmers enkele seconden naar de SP, 50-plus of de PVV. De stem als een motie van afkeuring, maar geen uitdrukking van een afgewogen ideologische filosofie. Is het PVV verkiezingsprogramma verenigbaar met het christelijk gedachtegoed, was de vraag. Zoals te verwachten gaan de reacties hier alle kanten op. Dat hoeft helemaal niet te verbazen, want op grond van dat gedachtegoed zijn er alleen al drie verschillende christelijke partijen in ons parlement. Keurige partijen, maar met Bijbel en zwaard is veel onheil aangericht in de geschiedenis. Vrouwen, ongehuwde moeders, homo's, ze weten vaak nog uit eigen ervaring

van discriminatie en achterstelling. Daarom is het heel goed dat vluchtelingen uit andere culturen (ook niet-Moslims) de vrijheid van onze democratie leren respecteren. Is er een typisch christelijke bijdrage waardoor boze en bange mensen getroost worden? Hoe soft dat wellicht moge klinken, maar dan pleit ik toch voor ontmoeting en gesprek. In de christelijke gemeente, bij de voedselbank of op een buurtfeest. Christelijk is trouwens niet zozeer dat we een bepaalde standpunten hebben, maar bereid zijn tegengesproken te worden. Zo koesteren we het geheim van het geloof én van de democratie.

Beelden van aanstoot?

Enkele jaren na de 'Wende' van 1989 bezocht ik met een delegatie de 'zustergemeente' in Chemnitz. Veel Nederlandse kerken hadden vóór de val van de muur een partnergemeente in Oost-Duitsland. Bedoeling was het 'vijandsdenken' te doorbreken en kleinschalig tekenen van verzoening op te richten. Indertijd merkte ik al hoe moeilijk het was die contacten levend te houden na de Duitse eenwording. In Chemnitz slonk de gemeente in snel tempo, omdat veel jongeren in West-Duitsland meer mogelijkheden zagen. Ook was het lastig om nieuwe thema's te vinden waarop je elkaar kon bevragen. Ik hoorde enkele weken geleden dat een delegatie uit Utrecht een laatste bezoek aan Nordhausen heeft gebracht en zo een vriendschap van enkele decennia heeft afgesloten. Mijn eerste bezoek aan Chemnitz, tijdens de DDR-tijd Karl Marxstadt, zal mij altijd bij blijven. Ik zie nog hoe een bejaarde dame haar stinkende en pruttelende Trabi voor de kerk parkeerde. Velen hadden toen reeds een moderne, Westerse auto gekocht. Zij had het geld er niet voor en... was gehecht aan het vehikel waarvoor ze wel tien jaar op de wachtlijst had gestaan! Toen men ons voor een wandeling meenam door de stad, wezen ze ook het voormalige Stasi-hoofdkwartier aan. En vier jaar na de eenwording voelde ik bij onze gids nog steeds iets van huiver toen we daar liepen. Het was denk ik een jaar later dat de dominee mij vertelde dat hij zijn dossier had ingezien dat de geheime dienst van hem had aangelegd.

Daarin stond precies vermeld wie er vanuit Nederland bij hem op bezoek was geweest. Ook over de inhoud van zijn preken was er bericht. En wie was de verklikker: de organist met wie hij wekelijks de liturgie vierde. Op het centrale plein van Chemnitz stond – en staat nog steeds – een kolossale kop van Karl Marx. Een soort rotsmassief waar je omheen kunt lopen. De huidige discussie over het al dan niet weghalen van standbeelden

(Generaal Lee in de USA, Jan Pieterzoon Coen), riep bij mij de herinnering hieraan op. Want toen gingen er in Chemnitz ook stemmen op dit symbool van veertig jaar communistische onderdrukking te verwijderen. Deze zomer in Vilnius (Litouwen) raakte ik in gesprek met iemand uit Chemnitz. Natuurlijk wilde ik weten of Marx er nog stond en hij bevestigde dat. Veel dat aan de DDR herinnert is verdwenen, maar dit moet blijven staan. Het beeld representeert een belangrijke episode in de geschiedenis van de stad. Daar ooit neergezet als symbool van de triomf van een mensvijandig regiem, is het nu een museumstuk geworden. De mensen wonen in een vrije stad en hoeven niet meer bang te zijn afgeluisterd te worden. Iedereen kan zijn eigen gedachten over Marx hebben en die kun je hardop uitspreken. Natuurlijk zijn er ook grenzen aan wat we in de publieke ruimte kunnen verdragen. De Stalinlaan in Amsterdam werd na de Russische inval in Hongarije (1956) omgedoopt in Vrijheidslaan. Soms moeten beelden en namen wijken, maar liefst niet zo rigoureuus dat we vergeten langs welke moeizame en schuldige wegen onze geschiedenis geschreven wordt.

Halleluja!

De koning te rijk in onze flat, waar we vanaf de zevende verdieping over de Amsterdamse haven uitkeken. Eigenlijk was hij boven ons budget, maar naast de liefde waren onze behoeften bescheiden. De vloerbedekking aangeschaft dankzij een lening bij m'n baas en een bank op afbetaling bij Wehkamp. Verder heel bescheiden gemeubileerd. En... de pick-up en een plankje met Lp's (langspeelplaten) van Betsie en mij. Zij bracht Mahalia Jackson, een jubileumplaat van het Leger des Heils, Aafje Heijnis en The Sound of Music in. In mijn collectie vond je Boudewijn de Groot, Armand (Ben ik te min), ZZ en de Maskers, Bob Dylan en Leonard Cohen. 'Songs from a room', ik zie de hoes zo weer voor mij. Voorop Leonard die je uit een diep duister aankijkt. Achterop zijn vriendin en muze Marianne, met niets anders dan een handdoek om achter de typemachine van de dichter. Als de naald in de groef zakte, was daar direkt die bijzondere, ietwat nasale stem van Leonard: 'Like a bird on the wire'. Over verlangen en liefde, passie en melancholie gingen zijn teksten. We waren in die jaren behoorlijk 'in de Heer' en actief in evangelisatiewerk. Sommige vrienden vonden het maar niets zulke heidense teksten. Maar wij genoten van zijn 'Sisters of Mercy', een song waarin goddelijke en lijfelijke liefde niet te scheiden zijn. 'Als je leven een blad is door de seizoenen losgerukt en verdaan, dan houden ze je vast met een liefde die genadig is en groen als een stengel'. Herman van Veen, uit de 'collectie van Betsie', zong Leonards 'Suzanne' in een prachtige vertaling. 'En Jezus was een visser, die het water zo vertrouwde..', een tekst die je niet meer kwijt raakt. Ik heb het niet zo lang geleden nog laten horen in een dienst in de Oude Kerk van Rijswijk en mensen vertelden mij dat ze er nog steeds door geraakt worden. In 2013 was ik bij zijn optreden in het Olympisch Stadion in Amsterdam. Veel generatiegenoten, maar ook heel veel jongeren. Zijn 'Halleluja' werd enthousiast meegezongen. Billy Graham kreeg dit stadion in de jaren vijftig ook vol. Maar in Cohens 'Halleluja' geen opgeheven vingertje. In één lied de orgastische vreugde van de overspelige koning David en de schuldbewuste zanger die weet dat hij voor de 'Heer van het lied' slechts 'Halleluja' zal kunnen zingen. Bij mijn afscheid als diaconaal predikant van Rijswijk, kreeg ik de prachtige biografie van Leonard Cohen – 'I'm Your Man' – als cadeau.

Fascinerend te lezen over de rusteloze weg van deze zoon uit een rabbijnengeslacht. In een interview zegt hij uitdrukkelijk, ondanks zijn vele jaren in een boeddhistisch klooster, dat hij geen Boeddhist is geworden. Maar, zegt hij, in de stilte en de discipline heb ik de essentie van mijn erfenis terug gevonden die in de Thora ligt. De mooiste samenvatting van de Thora hoor ik in de song 'Anthem': 'In alles zit een barst, maar juist daar doorheen schijnt het licht'. Volgens de theoloog Barth klinkt Mozart in de hemel, maar ook Leonards 'Halleluja' zal daar niet ontbreken.

Een machteloos gebaar?

Het is december 2018 als ik dit schrijf. In 'Buurt en kerkhuis Bethel' wordt gebeden en gezongen, we lezen uit de Bijbel en vreemdelingen worden geherbergd. Eigenlijk niets bijzonders, want dat gebeurt zondag aan zondag in alle

kerken. Alhoewel... vreemdelingen roepen ook onder kerkmensen tegengestelde reacties op. Het is de aanwezigheid van de vreemdelingen en het feit dat ze niet van ophouden weten in Bethel, waardoor de Haagse kerken ineens landelijk nieuws zijn. Uiteraard hoop ik voor de familie Hayarpi dat mijn 'In druk' achterhaald is als u dit leest. De gemiddelde Nederlander wordt al onrustig als een kerkdienst een kwartier uitloopt. Zij wachten als ik dit schrijf al 350 uur op een verlossend 'amen'. Niet alleen zij wachten, al die kinderen die hier geaard en geïntegreerd zijn, maar voor wie geen plaats is in onze herberg. Het zingen, bidden en roepen om recht in 'Bethel' bepaalde mij bij de gelijkenis die Jezus vertelde over een weduwe die zich het zwijgen niet liet opleggen. Omdat niemand voor haar opkomt, zoekt ze haar toevlucht bij een rechter. Maar die vindt haar lastig en negeert haar schreeuw om hulp. De man belichaamt voor mij de politici die bang zijn 'soft' over te komen of 'een verkeerd signaal' uit te zenden. Kinderrechten gelden ineens niet meer zodra ze in de

categorie 'illegaal' zijn ondergebracht. Maar 'illegaal' zijn of 'uitgeprocedeerd' is niemand van nature. Dat is het gevolg van door ons bedachte regels. En onverlet blijft dat hij of zij 'een mens is als u', zoals in de heilige boeken staat. En in die boeken klinkt van Abel tot Jezus het roepen van machteloze mensen. 'Een lastig mens', vindt de rechter in Jezus' gelijkenis. Zoals ook die asielzoekers die een beroep op het recht doen om niet naar een onleefbare situatie teruggestuurd te worden. En tot drie maal toe heeft de rechter de familie Hayarpi in het gelijk gesteld. En het was de overheid die alles op alles heeft gezet hun recht ongedaan te maken. In 'Bethel' krijgen ze nu ruimte om te wachten en te hopen en wordt de roep om kinderrechten in liederen en gebeden omgezet.

Natuurlijk heeft de kerk geen macht om de politiek haar wil op te leggen en ze moet dat ook niet (meer) willen. Ze is als de 'weduwe' in deze wereld, die er niet in berust dat haar rechtvaardige klacht niet gehoord wordt. Een gemeente die de komst van het Rijk verwacht, blijft roepen en betuigen dat er gedaan moet worden wat gedaan moet worden! Anders verspeelt ze haar eerstgeboorterecht. 'Blijven bidden!', zegt Jezus tegen zijn discipelen. 'Kijk naar die weduwe'. In de kerkgeschiedenis heeft dat deels z'n vervolg gekregen in ochtend-, middag- en avondgebeden. In metten, lauden en vespers in de kloosters. In het gebed op de zondagmorgen en in bidstonden. Want waar het gebed, het roepen, het opnemen voor de ander, stil valt, daar stelt Jezus de vraag of er nog wel 'geloof' is. Politiek gesproken is de eindeloze dienst in Bethel een machteloos gebaar. Maar bedenk wel dat we met Kerst vieren dat de toekomst oplicht in een God die zich machteloos doet kennen. *(foto: Madonna della Nostrum, Hansa Versteeg)*

Over de schrijver

Toen hij meer dan vijftig jaar geleden (weer) in Amsterdam kwam wonen, was geloven al niet meer gewoon. Betsie en hij waren ongeveer de enige jongeren in de kolossale Koepelkerk aan het Leidsebosje, naast de ingang van het Vondelpark. Met Mulodiploma op zak, net 16 jaar, 'assistent-bijkantoorhouder' bij de Volkskrant. 'Wie weet kan ik hier wel journalist worden'. Want schrijven was toen al zijn passie. Helaas, verder dan kranten nabezorgen schopte hij het niet. Schrijven bleef iets 'erbij': naast het werk als verpleger in Psychiatrisch Ziekenhuis Veldwijk, de Jellinekliniek voor verslaafden en het 'Servicecentrum' voor verslaafden, een project van 'Tot Heil des Volks' in de Amsterdamse Jordaan. Rob schreef over geloof en verslaving voor kerkbladen, werd gevraagd om catechese-groepen voorlichting te geven en ging voor in jeugddiensten in en om Amsterdam. Zijn wijkpredikant, Arie Spijkerboer, zei: 'Hou op met dat illegale gepreek, ga je preekbevoegdheid halen'. Een soort HBO-theologie zou je dat nu noemen. Het was Arie Spijkerboer die ervoor zorgde dat hij, naast het schrijven voor 'De oogst' (blad van 'Tot Heil'), ook gevraagd werd voor 'In de Waagschaal' en 'Woord en Dienst'. Eenmaal hulpprediker/pastor van de Elthetokerk in Amsterdam, werd hij redactielid van 'Present' (blad voor de Hervormden in Amsterdam en Amstelveen). In Utrecht schreef hij in 'Kerk in de Stad' en betrok Daan van de Waals hem bij 'Kerkbladen Service Digitaal' (nu bij 'De Zalige Zalm'). Zowel in zijn predikantschap als op papier ging het er hem om een link te leggen tussen het geloof en de weerbarstige werkelijkheid. Namens de Nederlandse Evangelische Alliantie was hij bij de conferentie over 'Simple Lifestyle' in Londen (1980). In het blad van de Evangelische Omroep meende een medewerker hem daarom als 'communist' te moeten etiketteren. In het Reformatorisch Dagblad werd een nieuw etiket voor hem gemunt: vrijzinnig evangelisch. Als adjunct-hoofdredacteur van het 'radicaal evangelische' opinieblad Reveil schreef hij (1982-1987) over de vredesbeweging en het evangelisch ontwaken in de Derde Wereld, waar 'evangelicals' het opkomen voor mensenrechten en vrede bijbels motiveerden. Bijbelstudies uit die jaren verschenen bij Kok in het boekje 'Wat óók in de bijbel staat' (1988). Als voorzitter van de Nederlandse Lucasorde schreef hij over het belang van ziekenzalving en aandacht voor rituelen. In 1996 deed hij doctoraal examen 'Missiologie' bij professor Anton Wessels. Onderwerp: 'Heel de stad', met een pleidooi voor een 'holistische' theologie van de stad. In de Elthetokerk (Indische Buurt, Amsterdam) werd een Anglicaanse Avondmaal liturgie

geïntroduceerd en was er ruimte voor ziekenzalving en een maandelijks voorbededienst. Jongeren begonnen een wekelijkse 'Open Maaltijd' voor de buurt en er kwamen naailessen voor Marokkaanse vrouwen. Folly Hemrica leidde een project voor jeugdige delinquenten in de toenmalige jeugdgevangenis (Lloydhotel) op Zeeburg. Samen met 'bondgenoten' in de buurt - WAO-comité, wijkcentra, de voorpostambtenaar, een moskee - werden wegen gezocht om bij te dragen aan leefbaarheid en geluk ('heling') in de stad.

In Utrecht werkte Rob als wijkpredikant (Oog in Al en Lombok) nauw samen met de RK parochies. Diaconaal was men betrokken bij het Asielzoekers Centrum in het voormalig Militair Hospitaal en in 'Het Kruispunt' (Lombok) was een inloop voor de buurt en werd 2^e handskleding verkocht. Vervolgens Den Haag-Loosduinen, met de opdracht het buurtdiaconaat verder te helpen. Zomers waren buurtgenoten welkom in de 'Theetuin' van de Bethelkerk, 's winters binnen tijdens koffie-ontmoeting. Samen met de kinderboerderij nodigden ze kinderen uit in een 'levende Kerststal' – warme chocomelk toe - en met wijkorganisaties en verpleeghuizen werd een diaconale 'Info-markt' georganiseerd. Dat laatste gebeurde ook in Rijswijk, waar Rob zijn 'stedenmarathon' afsloot als parttime diaconaal predikant. De andere helft werkte hij in de Haagse wijken Laak en Spoorwijk. Samen met Elziena Oosterwijk (kerkelijk werker) werden buurtorganisaties en o.a. 'de Zonnebloem' bij een maandelijks 'Alleencafé' voor rouwenden betrokken.

De columns, artikelen en interviews zijn geschreven tussen 2012-2022 en verschenen in 'Kerk in de Haag', 'De Vredesspiraal', 'TussenRuimte' en 'Inspirare'. Naast reeds genoemde collega's is Rob geïnspireerd door de samenwerking met pastor Carlos Spoor (1932-2017) in Utrecht, diaken Betty Mol (den Haag) en Ingrid van der Aart (RK pastoraal werker in Rijswijk). 'Mijn betrokkenheid bij geloof en samenleving hield niet op toen ik als wijkpredikant uitgediend was', zei Rob in een interview. Integendeel! Zijn agenda is geschoond van noodzakelijk overleg en hoofdpijndossiers als het sluiten van kerkgebouwen. Rob: 'Ik laat een spoor van verwoesting achter'. Hij is nog volop actief in Delft en Den Haag in vrijwilligerswerk, gaat regelmatig voor in kerkdiensten en deelt *In-drukken* en dwarse gedachten met wie het maar lezen wil. In deze bundeling van alles wat, thematisch gerangschikt. Ze zijn in ieder geval voor die mensen die, na 'Vrolijk in de marge' (2012) bleven vragen: 'Komt er weer een bundeling?' Rob: 'Schrijven doe ik toch en er zijn steeds weer mensen die je daar (g)een plezier mee doet!'

Inhoud

1. Pijn in de ziel

Geluk is geen bezit	5
Balanceren tussen verleden en toekomst	6
Liefde die onze eindigheid overkoepelt	7
Christus lijdt in en met de mens	9
Onderdak geven aan pijn en hoop	11
Die mens ben ik!	12
Het leven is nu eenmaal lastig	13
Groten en kleinen	15
Ruimte maken	16
Engelen incognito	17
Getroost verder?	19

2. Geloof verandert mee

Terug naar de basis, maar niet met de rug naar de wereld	21
Hun tijd vooruit	23
Hoop doet leven	24
De liefde van twee vrouwen	26
Dwarssligger 1	27
Dwarssligger 2	28
Dwarssliggers helpen je vooruit	30
Stamelen	32
Te absurd voor woorden	33
Thuis komen over de grens	34
Met lege handen	36
Adieu, Harry Kuitert (1924-2017)	37
Een weekend kerk?	39
Mijn begeerlijke roodhuidige	41
Verrassend liedboek	42
Het geheim van de lofzang	43
De liefde bedrijven	44
Een gooi naar de ziel	46
Bang en boos	47
Twijfel en onzekerheid	49
Over een dorstige God	51
De wind wint	52
Geen geloof zonder verwondering	53

De Zeven Kerstmonologen	55-57
-------------------------	-------

3. Mores leren?

Het zoet van het zwijgen	58
Een steen door de ruit	59
Doen wat ondenkbaar is	60
Buikspreken of bidden	62
Stem en tegenstem	63
Een pleidooi voor heiligheid	64
As en Asscher	66
Beelden van aanstoot?	67
Halleluja!	69
Denk niet zwart-wit	70
Een machteloos gebaar?	71
Men komt van ver	73
Kleur bestaat en ras ook	74
De racisme-kaart?	76
Kom toch uit de kast!	77
De liefde is groter dan de kerk	78
Help, ik ben een Gutmensch	81

4. Ontmoetingen

Overgangskerken kijken naar buiten	83
Op de markt	84
Uitwaaien op de pier	86
Als vreemden gezien	88
'Wat helpt is dat geen enkel antwoord helpt'	89
De brug is mijn leven	90
De zegen van de veelkleurigheid	93
In het klooster beleef ik mijn passie voor wat ik niet weet	95

5. Met alle geweld

God is duif geworden	97
De Nederlandse ziekte	98
Vredesopvoeding in de keuken	100
Jezus met een bajonet?	101
Een knuffel van Tutu	103
Schuldige onschuld	104

Denken over oorlog en vrede in Berlijn

Levenskunst	106
De vriendelijkste mensen	107
Graankorrels van hoop	109

Het mag niet te stil worden	111
Zitten blijven om op te staan	112
Boston is nooit ver weg	113
De erfenis van Billy Graham	115
Sterk door liefde	116
Revolusi: Oorlog als trage helling	118

Baltische berichten

Een vredesweek in Vilnius en Riga	119
De vrijheid moet gevierd	121
Spoken	123
Een vredesmaal in Riga	125

6. Corona

Het oude abnormaal	127
Onze onmacht te boven	128
Overwonnen angst	130
Kleine meid op je kinderfiets	131
Menselijke aanraking, we kunnen niet zonder	133
Op de halte van lijn 3 troostte mij de hemel niet	135
Stervenskunst	136
De nacht gaat voorbij	137
Woorden met draagkracht	138
Het leven omhelzen	140
Niets dan goeds	141

7. Beterschap gewenst

Wiman is dapper	143
De vrijheid tegemoet	144
Een uur lang meer dan er kan	146
Doet God in wonderen?	147

De gave der brutaliteit	149
Opstaan, geloven we dat wel?	150

8. Geloof voor onderweg

Blij met de brokken	152
Mozes in Mokum	154
Het is al begonnen	155
Emancipatie van stuntelaars?	156
Een sacherijnige Jezus	158
Voor de wind?	159
Nog wat bijgeleerd?	161
Sprong in het heeal	162
Doe maar gewoon	163
Goedheid die ons overkomt	165

9. Saai is zonde

Van tafel gelokt	167
Pinksteren – feest van levenskunst	168
De liefde gekroond	170
Nieuw moet niet	171
Een Geest van verlangen	172
Kun je verrassing meten?	174

10. Jezus communiceren?

Het kruis is geen lichtbak	177
Haags spektakel	178
Geknipt	179
Pleidooi voor de ziel	180
MAX is een godswonder	182
De wereld redden?	184
Naschrift: Over de schrijver	186